

Тема: Бароко як перший загальноєвропейський літературний напрям. Європейське і українське бароко.

Мета: дати поняття про бароко як провідну художню систему XVII ст., показати особливості барокового світовідчуття на прикладі творів різних видів мистецтва, розвивати навички дослідницької діяльності учнів; розкрити особливості українського бароко; виховувати любов до мистецтва.

Обладнання: репродукції творів живопису та архітектури епохи Бароко, таблиці та схеми.

Словникова робота:

Мистецтво – відображення дійсності в художніх образах.

Аскетизм – моральний принцип, що полягає у крайньому обмеженні потреб людини, у відмові її від життєвих благ і насолод.

Готика – художній архітектурний стиль, який змінив романський стиль(архітектурний стиль доби раннього середньовіччя); характеризується гостроконечними спорудами, стрільчатими зводами та вікнами, багатством орнаменту, гігантськими ажурними вежами, зігнутими статуями.

Вежа – висока і вузька архітектурна споруда.

Архітектура – будівельне мистецтво, будівельна споруда.

Динамізм – погляд на світ як такий, що розвивається.

Декор – сукупність зовнішніх та внутрішніх прикрас споруди, з'єднаних з її формами та об'ємом у єдине ціле.

Меніна – молода придворна пані, фрейліна.

Світський – не церковний.

Хід уроку.

I. Вступне слово вчителя. Діти, ви уже звикли мандрувати у різні культурно-історичні епохи. І пересвідчилися, що кожна епоха має своє неповторне обличчя. Античні образи гармонійні, прекрасні тілом і душею, їхня краса має божественне походження, вона осяяна світлом високого ідеалу, духовного пориву. Мистецтво Середньовіччя пов'язане з поширенням християнства, буддизму, мусульманства.

У поглядах людей епохи Відродження відчувається прекрасна піднесеність, усвідомлення внутрішньої свободи, духовна гармонія.

А яке ж обличчя має наступна епоха, епоха Бароко?

Саме тема „Бароко: краса „перлини неправильної форми” і буде цікавити нас протягом двох уроків.

Наша мета: познайомитися з основними ознаками і представниками епохи Бароко.

Збагнути, відчувати ту атмосферу, той загадковий дух епохи, в якому жили і творили митці.

А стрижнем уроку, головною думкою будуть вислови мистецтвознавців Дмитра Чижевського „Замість ставлення людини у центр усього в Ренесансі, зустрічаємо в бароко виразний поворот до приділення центрального місця знову Богові, як у Середньовіччі; замість світського характеру культури Ренесансу бачимо в часи Бароко релігійне забарвлення всієї культури – знову, як у Середньовіччі”, та німецького мистецтвознавця Г. Вельфліна „Існує краса ясної, цілком прийнятної форми, а поряд із нею краса, що ґрунтується якраз на неповному сприйнятті, на таємничості, яка ніколи не розкриває свого обличчя, на загадковості, яка щомить набуває іншого вигляду”, які і визначають в основному специфіку барокової культури.

II. Формування знань, умінь, навичок.

Вчитель. Звернемося до значення терміну бароко. Слід пам'ятати, що **бароко** – термін багатозначний.

По-перше, це самостійна, цілісна, самобутня доба в історії культури, яка стоїть в одному ряду з Середньовіччям, Відродженням, Просвітництвом. І якщо мова йде про таке значення терміну, то, як слушно зазначає мистецтвознавець А. Макаров, Бароко слід писати з великої літери.

По-друге, це напрям у мистецтві (архітектурі, культурі, живописі, літературі) XVII – XVIII ст..

І нарешті, це домінуючий стиль епохи Бароко, якому властиві такі риси як рухливість, динамізм, любов до складної кривої лінії, символіка, алегорія, перебільшення.

Бароко – (від італ. *barocco* – „дивний”, „хімерний”, але найчастіше пов'язують із португальським виразом). *perrola barrocca* – („перлина неправильної форми”) – стиль у мистецтві XVII – XVIII ст., художній напрям і сама епоха (епоха Бароко).

Наступне питання, яке веде нас до розуміння теми уроку.

„Співвідношення понять Середньовіччя, Ренесанс , Бароко”

Робота з таблицею.

Середньовіччя	Ренесанс	Бароко
Поширення християнства	Відродження античної культури	Відродження античної культури і спроба з'єднати її з християнством
Бог – центр Всесвіту	Людина – центр Всесвіту	Природа і Бог – два полюси Бароко
Культ Бога	Культ сильної людини, митця	Культ “вищої людини”, яка виховується для служби Богові
Опора на віру	Опора на розум	Спроба примирити розум і віру, поєднати їх
Посилення ролі церкви і держави	Намагання визволити людину від соціальних пут і релігійних норм	Посилення ролі церкви і держави
Релігійний характер культури	Світський характер культури	Поєднання релігій і світових мотивів
Ускладнення готики	Простота, гармонійність стилю	Ускладненість готики, складна крива лінія

Учені дійшли висновку, що Барокова культура – це „синтез” – поєднання культур Середньовіччя і Відродження, античних та християнських традицій.

– Як же сприймали світ барокові люди?

Митці епохи Бароко намагалися глибше зазирнути в людську душу, осягнути її складну природу.

Не випадково існує вислів „бездонної душі” людей XVII ст.. А Іван Величковський, поет барокової культури України, писав про „сердечные бездны” людської душі.

По-друге, характерною особливістю доби Бароко була тема боротьби з пристрастями. Ідеал Бароко, за визначенням мистецтвознавця Макарова, – аскет-філософ, тобто людина, якій близька і зрозуміла антична любов до всього живого і земного, але чию думу переповнює водночас жага небесного, всього неминучого .Тому не дивно, що у творах барокових мислителів, письменників пропонуються аскетизм як норма життя.

Англійський філософ Джонн Локк закликає в педагогічних порадах до розумного самообмеження в їжі, одязі, теплі.

Проповідь аскетизму знаходимо у повчаннях українського представника ораторської прози епохи Бароко Іоанікія Галятовського: „ Хто багато їсть і багато п'є, той небагато житиме на світі.” А у Івана Вишенського можна знайти роздуми про ченців, котрих можна зустріти в корчмі за пиятикою, але ... потім біжить така людина, „ у келію на покуту і плаче, постить, голодує і страждає, за гріховну провину покутою платить і мститься собі.”

Отож, схильність до вагань між життєлюбством і аскетизмом вважається однією з визначальних рис духовного життя часів бароко.

У вчених, філософів цієї доби зустрічаємо вагання між наукою та релігією.

Тема смерті була дуже популярною в мистецтві бароко, вона була обумовлена трагічністю світосприйняття.

Отже, ми коротко познайомилися з особливостями бачення світу людиною епохи Бароко.

Завдання: *Намалюйте словесний портрет людини епохи Бароко.*

А зараз ми завітаємо до мистецтвознавчого салону, познайомимось із шедеврами архітектури, живопису, музики, літератури, які допоможуть збагнути, відчувати ту атмосферу, той загадковий, таємний дух, в якому жили і творили митці епохи Бароко.

Якщо говорити про особливості мистецтва епохи Бароко, то найбільше їх можна спостерігати в архітектурі.

Яскравим прикладом є культові та світські споруди, що з'явилися в 17–18 ст. у Європі . Звернемо увагу на собор святого Яго, найвизначніший храм іспанського бароко, який був зведений ще на поч. XII ст. у романському стилі, головний фасад якого був перебудований архітектором Фернандо Касас-і-Новоа в 1740р.

Ф. Касас-і-Новоа. Собор святого Яго. 1077 - 1740

Бесіда за питаннями вчителя.

- Яка лінія домінує в споруді?
(Хвиляста, складна крива лінія)
- Яку споруду нагадує собор?
(Дивовижний палац)
- Які архітектурні деталі привертають нашу увагу?
(Багатий вигадливий, об'ємний декор. Особливість: так як регіон в основному дощовий, то місцеві барокові споруди прикрашались об'ємним декором, який був би помітним і в дощову, і в туманну погоду).

Собор святого Яго, заступника міста Сантьяго-де-Компостела, знаменує найвищий злет мистецтва іспанської барокової архітектури.

Важко уявити італійське бароко без церкви Сан Карло алле Куатро Фонтане, зведеної у XVII ст., якою прикрасив Рим архітектор Франческо Борроміні.

**Франческо Борроміні. Церква Сан Карло алле Куатро Фонтане в Римі
1665 – 1667 р.р.**

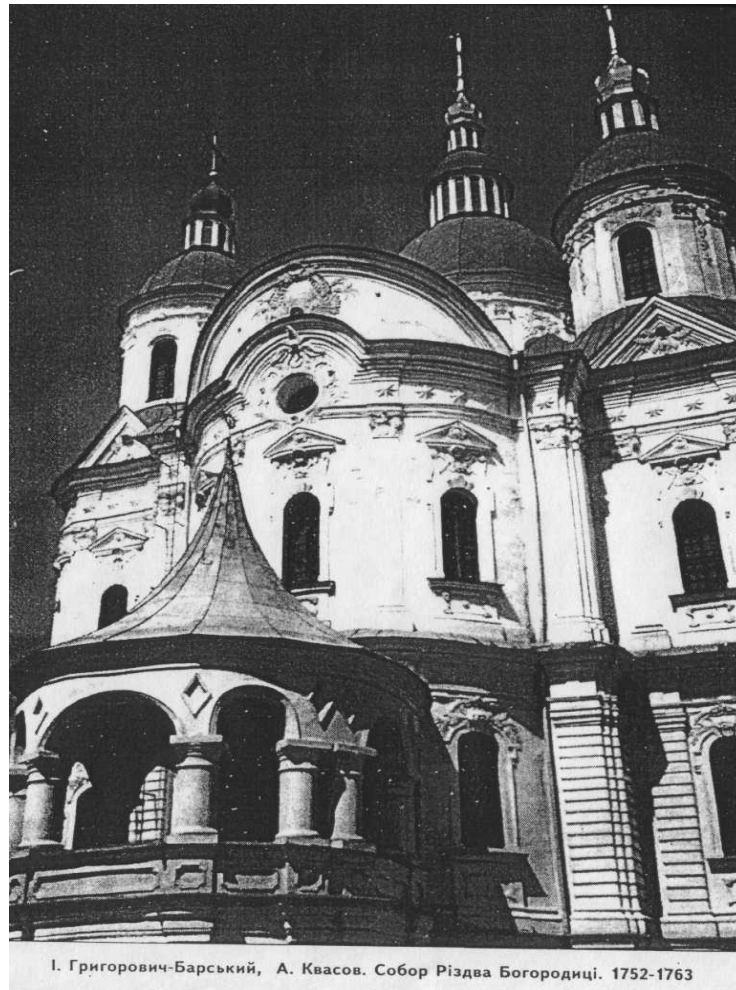
Повідомлення учня – „мистецтвознавця”.

Хтось із мистецтвознавців досить влучно порівняв хвилеподібну стіну фасаду церкви Сан Карло з яблучною шкуринкою, яку висушили в печі. Так, хвиляста лінія – великий винахід Борроміні: неповторна гра світла й тіні, що є наслідком криволінійного обрису, створює враження легких коливань елементів декору. „Здається ось-ось – і вони полинуть, мов хмари, а всі ці фігурки янголів, котрі невідомо як тримаються за стіну,

розправлять крила й здіймуться у височінь неба.”
(В.В. Рогозинський)

– Пригадайте церковні споруди українського бароко.

Звернемо увагу на неперевершену пам’ятку українського бароко – Собор Різдва Богородиці у Козельці, селищі, яке розташоване на шляху з Києва до Чернігова, який зводили два досвідчених архітектори – росіянин Андрій Квасов і українець Іван Григорович-Барський у середині XVII століття.

І. Григорович-Барський, А. Квасов. Собор Різдва Богородиці. 1752-1763

- Придивіться до цієї пам’ятки. Яка особливість споруди?
(Широта форм, форми округлі, декоративність окремих елементів, пишність)
- Чи присутні в соборі елементи, які характерні лише для українського бароко?
(Так. Це бані храму. Вони грушовидної форми. Храм з усіх боків виглядає майже однаково. А храм Святого Яго і церква Сан Карло витягнуті у плані, як і більшість Європейських церков, крім того, вони прикрашені вигадливим декором).

- Тож про яку стильову особливість йдеться?
(Про *інтернаціональність стилю* (інтернаціональне забарвлення споруди з урахуванням національних особливостей), тобто здатність пристосуватися до національних умов та набуття рис національної спорідненості).

Ми познайомились з неповторними шедеврами архітектурних пам'яток епохи Бароко. Тож зробимо висновки щодо рис даних споруд.

Робота з таблицею (учень робить висновки)

Щодо живопису епохи Бароко, то він висунув таких неперевершених митців, як: *італійця Мікеланджело Мерізі де Караваджо, фламандця Пітера Рубенса, голландців Хальса та Рембрандта, великих іспанців Дієго Веласкеса та Хусепе де Рібера*.

Завітаємо знову до „мистецтвознавчого салону”, щоб продовжити знайомство з живописом епохи Бароко.

Завдання: *вслухатися в повідомлення „мистецтвознавців”, вдивитися в живописні шедеври, щоб дати відповідь на запитання:*

- Які риси барокового світосприймання втілилися у творах живопису?

Коли мистецтвознавці ведуть розмову про живописи Голландії XVII ст., то найчастіше згадують Франса Халса та Рембрандта ван Рейна.

„Мистецтвознавець”

Полотна Рембрандта (1606-1669) відзначаються великою силою душевної напруги.

Автопортрет молодого Рембрандта, 1628 р.

Останній автопортрет художника, 1665 р.

Художник уважно придивляється до внутрішнього світу своїх героїв, зображуючи їх у момент боротьби добра і зла, життя і смерті, світла і темряви.

У 1634 році Рембрандт одружується з дівчиною з багатой родини – Саскією Ван Ейленборх, потрапляє до патриціанських кіл амстердамської аристократії. Починається найщасливіший період його життя. Він стає знаменитим, модним, досить заможним художником.

Увесь лейденський період овіяний романтикою. Він пише себе і Саскію в розкішному фантастичному вбранні і головних уборах, створюючи ефектні композиції; що в складних поворотах, рухах, позах виражають різні стани, але насамперед – радість буття. Цей настрій відображений у знаменитій картині „Автопортрет із Саскією на колінах” (1636 р.)

Ця робота пронизана, як бачимо, відвертою радістю життя, натхненням, піднесеністю. Ці почуття передані простодушним виразом сяючого обличчя самого майстра, що немовби досяг усіх земних благ. Усією атрибутикою – від пишного вбрання до урочисто піднятого кришталевого келиха в руці ... Казковий світ.

Автопортрет із Саскією на колінах 1636 р.

Мова стилю бароко найбільш близька для вираження цього піднесеного настрою. І Рембрандт у цей період перебуває під впливом італійського бароко.

Ось портрет юної Саскії, яка перетворилась на богиню весни Флору (1634р.)

Портрет юної Саскії. 1634 р.

„Дівчина трохи здивована, чи то від майстерності маляра, чи то від сили свого кохання, що може так надихнути митця, чи то від несподіванки... І ми маємо це розгадувати, як розгадували наші попередники вже кілька століть...”

(В.В. Рогозинський)

Монументальне полотно „Повернення блудного сина” (1668 – 1669 р.) – один із шедеврів пензля Рембрандта, – створене майстром в останній рік життя.

Г. Рембрандт. „Повернення блудного сина”.

Бесіда на сприйняття

- Який біблійний сюжет покладений в основу твору?
(Євангелійська притча про блудного сина, що оповідає історію нерозважливого юнака, який пішов з дому, одержавши свою частину батьківського багатства. Після життя, сповненого страждання і приниження, він повертається в батьківську домівку).
- Як зображена постать блудного сина ?
(Постать блудного сина зображена на передньому плані картини. В пошматованій одежині з брудними ногами і поголеною головою він відчайдушно падає перед батьком на коліна, припадає головою до батькових грудей).
- Який настрій батька? Що він переживає в момент несподіваної зустрічі з сином ?
(Трепетні чутливі пальці батька ласкаво торкаються спини юнака. Художник з винятковою точністю і силою змалював цей жест , в якому органічно злилися і любов до сина, довгі роки чекання, і втрачена надія на зустріч, і почуття глибокого потрясіння у зв'язку з його поверненням).
- Зверніть увагу на освітлення постатей. Що підкреслює Рембрандт за допомогою світла ?
(Завдяки наповненню композицій сяючим світлом художник блискуче втілює психологічний стан радості від зустрічі батька й сина. Світло - символ чистоти, можливо, художник акцентує увагу на духовному очищенні героя , його прозорінні.)
- Розкрити головну ідею та філософський зміст полотна.
(Головна ідея твору – краса людського співчуття і взаєморозуміння. Філософський зміст картини полягає у заклику до глибокої людяності, у ствердженні до духовної спільності людей, у вмінні прощати та любити. Художник як би спонукає людину задуматися над вічними цінностями, над смыслом життя, над питанням „Що таке людина ?” і яке її призначення на землі) .

„Мистецтвознавець”

Говорячи про полотно видатного голландського митця Рембрандта не можна не згадати портрет Хендрикє, гріховне і прекрасне кохання великого маляра.

„Які розумні і разом з тим сумні очі у цієї красуні. Непохитність і відданість, готовність витримати душевні і навіть фізичні муки в ім'я кохання, майже філософська витримка, біблійна мудрість”.

(В.В.Рогозинський)

Рембрандт .Портрет Хендрикє 1656 р.

І якщо ми порівняємо даний шедевр з картиною голландця Халса, то побачимо, що „ Халс любляв захопити свою модель зненацька, саме тому на його портретах персонажі зображені у розпалі веселоців, у різноманітних невимушених позах”.

(В.В.Рогозинський)

Франс Халс. Циганка (1630 р.)

Франс Халс. Циганка (1630 р.) – одна з найкращих робіт голландського бароко.

Ця циганочка усміхнена, життєрадісна, злегка підморгує. І це при тому, що її життя складне, її часто зустрічали вороже.

Тож Халс надає перевагу миті, а Рембрандт вічності.

Отже, дві жінки, дві долі, два маляри, які залишили нам їхні образи і два погляди на жінку, два погляди на світ жінки ...

– Які теми характерні для творів Рембрандта ?

(Тема внутрішнього світу героїв, біблійні теми)

Вчитель. Іспанські художники XVII ст. довели світу, що в державі, яка переживала глибоку суспільно – економічну кризу, є живе самобутнє мистецтво живопису, є таланти, які творять, насамперед, не стільки для сучасного, скільки для прийдешніх поколінь.

Послухаймо про особистість та творчу манеру Веласкеса, іспанського художника.

Сучасники називали Дієго Родрігеса де Сільва Веласкеса (1599 – 1660) „художником Істини”. У юному віці Веласкес навчався живопису. Вчителями його були Франсиско Ерера Старший та відомий живописець Франсиско Пачеко. Перші твори „Сніданок” та „Стара куховарка” принесли популярність Веласкесу. Художник зображував сцени із народного життя . Ці ранні твори говорять про знайомство Веласкеса з живописом караваджистів, бо становлення іспанських малярів, як відомо, проходило „під знаком Караваджо”.

Доля склалась так, що все подальше життя художника після 1623 року, коли він переїхав до Мадриду, було пов’язане саме з цим містом. Мадрид як столиця привертала увагу освічених людей того часу. Майстерня Веласкеса знаходилась у королівському дворі. Він був змушений працювати на замовлення Філіпа IV. В основному художник писав портрети короля, королівської сім’ї.

Душевна глибина, проникливість допомогли Веласкесу створити чудові дитячі образи в портретах дітей Філіпа IV, інфантів і інфант .Інфант Бальтасар Карлос зображений у мисливському костюмі на фоні величного пейзажу. В його образі поєднані дитяча ніжність й серйозність.

Веласкес. „Портрет інфанта Пальтасара Карлоса в мисливськiм костюмi.”

У 1630 роки Веласкес написав перші портрети королівських блазнів і карликів. В чіткe, регламентоване етикетом життя королівського двору блазні повинні були вносити радість, становлячись в деякій мірі іграшками. Веласкес створив серію портретів, які не мають аналогів, в образах яких не відчувається ні іронії, ні сентиментального жалю до калік.

Перед нами репродукція картини Веласкеса „Портрет карлика Ель Прімо”. В глибокому погляді цієї людини відчувається горе і усвідомлення своєї печальної долі. Незважаючи на розум і освіченість, він не може посісти місця при дворі, на яке він заслуговує, через фізичну ваду.

Веласкес. Портрет карлика Ель Прімо. 1630-і р.р.

„Мистецтвознавець”

Можливості Веласкеса – портретиста здаються неосяжними. Одночасно з зображенням карликів художник створив образи, які втілили його поетичний ідеал. Один із найпривабливіших жіночих образів ми бачимо на репродукції картини „Портрет пані з віялом.”

Веласкес. „Портрет пані з віялом”

Внутрішня одухотвореність, виразність живих темних очей, елегантність осанки передають типові риси іспанки, такі близькі і зрозумілі художнику.

У 1649 році, перебуваючи в Римі, Веласкес написав „Портрет Папи Інокентія Х.”

Веласкес. Портрет Папи Інокентія Х. 1650 р.

Сам Папа назвав цей портрет „надто правдивим”. Жорстокість, хитрість, любов до влади і разом з тим глибокий

розум, волю, силу темпераменту можна прочитати у погляді цієї семидесятирічної людини.

„Мистецтвознавець”

„Меніни” – одна з найбільш відомих картин Веласкеса, на якій художник показав буденне життя королівського двору.

Д. Веласкес. „Меніни”. 1650.

Інфанта Маргарита – головна дійова особа полотна. Сцена відбувається в майстерні Веласкеса, в одній із кімнат королівського палацу. На цій картині художник залишив свій образ. Він стоїть за роботою над портретом Філіпа IV і його другої дружини, Маріанни Австрійської, відображення яких видно в дзеркалі. Під час сеансу інфанта Маргарита разом з придворними пані, карликами розважає батьків.

Карлик, не звертаючи ні на кого уваги, підштовхує ногою собаку, заставляючи її піднятися.

Це полотно – побутова сцена і одночасно груповий портрет. Воно набуло особливої духовної значущості і є відтворенням творчого таланту живописця.

– Як на портретах Веласкеса розкривається внутрішній світ персонажів?

(За зовнішнім спокоєм приховане невичерпне багатство людської душі)

„Мистецтвознавець”.

Одним із найхарактерніших представників іспанського бароко був Хусепе де Рібера. Тематика його картин – „мучеництво”: муки святого Себастьяна, святого Лаврентія, і святого Варфоломія...

Справжнім шедевром, створеним Рібєрою, є його картина „Свята Інеса” (1641). Юна Інеса – втілена цнотливість. Її побачив художник у мить, коли диявольські сили загрожують її невинності. Вона благає у Бога захисту. І Бог почув. Він посилає янгола, який огортає дівчину покривалом. А ще й волосся стає довшим, воно стало перепонуою для хтивих поглядів катів.

Хусепе де Рібєра „Свята Інеса” (1641)

Рібєра співчував страдникам, злидарям, жебракам, калікам, але шукав у характерах їх те, що можна назвати вуглинкою людської гідності, яка підтримує душевний вогонь і не дозволяє долі розчавити, знищити, здавалося б, слабку безпорадну людину”. (В.В.Рогозинський).

Погляньмо на цього хлопчика.

Хусепе де Рібєра. Кривоніжка. 1642.

Вивернуті ноги, руки. Спить під відкритим небом. Але хіба скажеш, що доля зламала його? Він сміється, він впевнений в собі. „Знову загадка художника бароко: звідки в душі цього хлопчика така сила? Вже понад три століття усміхається „Кривоніжка”, ховаючи за усмішкою таємницю своєї незламності.”

(В.В.Рогозинський)

- Які ж риси барокового сприйняття втілилися у творах живопису?

Робота зі схемою.

- Чи присутні елементи епохи Відродження на полотнах митців?
(Так, фізична краса, гармонійність образів. Але ці образи мають забарвлення епохи Бароко, адже митці глибоко проникають у внутрішній світ людини).
- Які елементи епохи Середньовіччя присутні на полотнах?
(Художники створювали свої картини на релігійні сюжети, спонукаючи глядача задуматися над вічними життєвими цінностями).

Вчитель. Література бароко відзначалася поєднанням релігійних та світських мотивів. Поети охоче зверталися до зображення внутрішнього світу людини. Вони також із задоволенням розробляли теми непостійності щастя; велику роль у творчості займала тема долі, випадку. За допомогою ілюзій, снів, марень письменники відтворювали загадковість світу.

Теми, які з великим інтересом розробляють поети:

- ~ муки і протиріччя кохання,
- ~ страждання, викликані розлукою,
- ~ смерть, її філософський смисл,
- ~ перевага осені, символу зрілості,

- ~ над весною, уособленням юності
- ~ і несвідомо сліпучого бурління сил.

Теми, як ми бачимо, прямо-таки протилежні ренесанським традиціям.

Яскравими представниками літератури епохи Бароко в Західній Європі були іспанські поети:

- ~ Арготе де Гонгора Ліус (1561 – 1629)
- ~ Кеведа-і-Вільєгас Франціско (1580 – 1645);
- ~ Джон Донн (1572 – 1631) – англійський поет, засновник „метафізичної школи”, яка внесла в англійську літературу елементи бароко.

Виразне читання учнями вірить Ф. Кеведо „Приклад того, як усе довкола нагадує про смерть”, „Вірність у коханні після смерті” „Про всесилу часу і невідворотність смерті”.

ПРИМЕР ТОГО, КАК ВСЁ ВОКРУГ ГОВОРIT О СМЕРТИ

Я стены оглядел земли родной,
Которые распались постепенно,
Их утомила лет неспешных смена,
И доблесть их давно в поре иной.

Я в поле вышел: реки выпил зной,
Сбежавшие из ледяного плена,
И жалко ропщет стадо среди тлена
В горах, чьи тени застыт свет денной.

Я в дом вошёл: он обветшал, бедняга,
и комната – вся в рухляди и хламе,
и посох высох, стал старей стократ,

от дряхлости сов сем погнулась шпага,
и что бы я ни спросил глазами –
все вещи лишь о смерти говорят.

ПОСТОЯНСТВО В ЛЮБВИ ПОСЛЕ СМЕРТИ

Пусть веки мне сомкнёт последний сон,
Лишив меня сиянья небосвода,
И пусть душе желанную свободу
В блаженный час навек подарит он.
Мне не забыть и за чертой времён
В огне и муке прожитые годы,
И пламень мой сквозь ледяные воды
Пройдёт, презрев суровый их закон.

Душа, покорная верховной воле,
Кровь, страстью пламеневшая безмерной,
Земной состав, дотла испепелённый

Избавятся от плоти, не от боли;
В персть перейдут, но будут перстью верной;
Развеются во прах, но прах влюблённый.

О ВСЕСИЛИИ ВРЕМЕНИ И НЕУМОЛИМОСТИ СМЕРТИ

О жизнь моя, мне душу леденя,
Как ты скользишь из рук! И нет преграды
Шагам твоим, о смерть! Ты без пощады
Неслышною стопой сотрёшь меня.

Ты наступаешь, молодость тесня,
Всё туже с каждым днём кольцо осады,
Всё ближе тень кладбищенской ограды,
Отлёт последнего земного дня.

Бесіда з учнями за питаннями вчителя.

- Які теми порушуються у віршах Кеведо?

(Муки і протиріччя кохання, тема кохання, бажання відчувати всі муки і радощі кохання. Невідворотність смерті, песимізм, який викликаний недосконалістю світу, суперечливість у душі, фатальна залежність від вищих сил. Але водночас ліричний герой Кеведо відзначається великою життєвою силою).

Повідомлення учня про Джона Донна. Виразне читання сонетів Джона Донна.

СОНЕТ І

Ты сотворил меня – и дашь мне сгинуть?
Исправь меня, исход ко мне спешит.
Я к смерти мчусь – и встречу смерть бежит.
Приелось всё, и пыл успел остынуть.
Взгляд с мертвой точки никуда не сдвинуть –
Там, за спиной, отчаянье страшит.
В цепях греха, слабея, плоть дрожит:
Вверху – лишь ты. К тебе воздевши взгляд
По твоему наказу, распрямляюсь,
Но так силён наш старый супостат,
Что ежечасно ужасу вверяюсь.
От пут его лишь ты спасаешь нас:

На тверди сердца пишешь, как алмаз.

СОНЕТ III

О, если бы могли глаза и грудь
Вернуть исторгнутые мной рыдания,
Чтоб я скорбел в надежде упования,
Иных желаний презревая путь!
Где ливня слёз моих предмет и суть?
За что страстям платил такую дань я?
Так вот мой грех – в бесплодности страдания.
Но ты мне, боль, во искупление будь!
Полночный вор, запойный прощелыга,
Распутный мот, самовлюблённый плут
В годину бед хотя бы на полмига
В былых утехах радость обретут.
А мне в моих скорбях без утешенья –
Возмездие за тяжесть прегрешенья.

Джон Донн.

Прощальная речь о слезах

Дозволь излить,
Пока я тут, все слёзы пред тобой
Ты мне их подарила и в любой
Отражена, и знаешь, может быть,
На них должна
Лишь ты одна глядеть;
Они плоды большой беды,
Слезинкой каждой оземь бьёшься ты,
И рушатся меж нами все мосты.

Как географ,
который сам наносит на шары
Границы океанов и держав,
Почти из ничего творя миры,
Наносишь ты
свои черты
На каждую слезу мою, но вот
Вскипает слёз твоих водоворот,
И гибнет всё, и лишь потом ревёт.

- Які теми прослуханих творів Джона Донна?
(Страждання, які викликані розлукою; смерть і її
філософський смисл).
- У чому полягає метафоричність поезії Джона Донна?

(Речі і дії не називаються своїми іменами. Все в світі пізнається тільки через співставлення. Емоційні пориви поета переплітаються з філософськими роздумами.)

- Які риси характерні для літератури епохи Бароко?

Робота зі схемою.

Український бароко

В Україні бароко в літературі могло виникнути і виникло тільки в період напруженої політичної боротьби, протистояння ідей і філософських поглядів передових людей. Його розквіт в українській літературі припадає на кінець XVI – початок XVIII ст. і простежується в різних жанрах, зокрема в поезії, ораторській прозі, шкільній драмі та козацьких літописах.

У царині віршової поезії протягом XVII ст. продовжує розвиватися поезія духовна, релігійно-філософська, церковно-історична, празнична, панегірична. Це гімн на честь Трійці, Христа, Богородиці, апостолів, святих, вірші про релігійні свята; молитовна і покайнна лірика; полемічні вірші, спрямовані проти чужовірців, єретиків, відступників; роздуми на релігійно-

філософські теми. Особливо виразними були теми несталості і швидкоплинності земного життя, мирських зваб, неминучості і нежданності смерті, рівності всіх перед смертю, елегійні роздуми про добро і зло, про сутність людського щастя.

Демонструються портрети поетів українського бароко, котрі залишили своєю творчістю слід в історії українського літературного бароко: Даміана Наливайка, Памва Берниди, Кирила Транквіліска-Ставровецького, Лазаря Барановича, Дмитрія Туптала, Симона Полоцького, Стефана Яворського, Феофана Прокоповича, Івана Величковського, Климентія Зіновіїва.

Літературознавець. Лазар Баранович (світське ім'я Лука) народився за одними даними наприкінці XVI ст., а за іншими – 1620 р. в селянській чи міщанській родині, навчався у польських колегіумах. На початку 40-х років став наставником Києво-Могилянського колегіуму, викладав поетику і риторику, а з 1650 року – його ректором. Із 1657 року був чернігівським єпископом, а згодом – архієпископом. Заснував у Новгород-Сіверському власну друкарню, яку перевів згодом до Чернігова, об'єднав навколо себе чернігівський осередок поетів. Помер 3 вересня 1693 року. Автор численних проповідей, віршів, листів. Писав польською та книжною українською мовою.

У творчості Лазаря Барановича знайшла своє втілення популярна в поезії бароко тема швидкоплинності людського життя, неминучості смерті.

Виразне читання підготовленим учнем поезії Л. Барановського «Про час для всього – доброго, злого».

Є час для всього, мудрі так казали,
Котрі на світі добре все пізнали.
Час народитись, смертний час чатує,
Бог забере в нас, Бог нас обдарує.
Час плачу, сміху, час будинки ставить,
Час їх валити, час мовчать, час править,
Постити, їсти, спати час, кохати –
На все у світі час свій треба мати.
Тобі як, Боже, час ми повертаєм –
Час не марнуєм, а про себе дбаєм.
Час цей зверни на добру вічність, Боже,
Поки нам вічність думку не тривожить.

Запитання:

– Для яких справ дається людині час?

(Або творити добро, або чинити зло. Автор наголошує, що хоча життєвий шлях людини і не довгий, але насичений багатьма справами, котрі людина мусить виконати. Проте найбільшою бідою в житті людини є втрата часу, його марнування. Поет нагадує, що згаяного часу не повернеш.)

- Чому у зверненні до Бога людина просить звернути час «на добру вічність»?

(У земній мандрівці людина повинна дбати насамперед про духовне, а не про матеріальне. Якою буде душа людини, такою буде й вічність. Важко буде тому, чия душа не прагнула очиститись, спокутувати свої гріхи. А щасливий той, хто дбав про душу, рятував її щирим каяттям, молитвою, щоб згодом оселилася вона у царстві Отця Небесного, де панує любов, справедливість, спокій).

Учитель. В українській поезії другої половини XVII ст. значною мірою відчувається захоплення західноєвропейським бароко, в якому, як уже сьогодні згадувалося, були присутні мотиви про швидкоплинність часу, мінливості і химерності людської долі. Саме ці мотиви відчутні у творчості поета Івана Величковського.

Літературознавець. Іван Величковський – яскравий представник стилю бароко в українській поезії. Рік і місце народження невідомі. Працював у Чернігові у друкарні Л. Барановича, згодом – священик у Полтаві. Іван Величковський є автором двох рукописних збірників віршів. Не випадково один з них має назву «Зегар з полузегарком» («Годинник з напівгодинником»). Усе у світі минає – минають пори життя і пори природи.

Звучить вірш «Минути злих»

Мине слава,
Мине багатство,
Мине честь,
Мине помпа (пиха),
Мине гордість,
Мине марнославство,
Минуть високії думи,
Минуть лестощі, пестощі,
Минуть бенкети ...

Продовжуючи думку, автор пише, що минута розкоші, утіхи, зради, хитрість, ошуканство, врода, мужність, сила та інші «марноти марнот». «Смерть – бо прийшовши, все оце погубить».

Висновки: А. Величковський говорить про швидкоплинність людського життя, кінцевою зупинкою якого буде смерть, яка є переходом до іншого життя, в якому вічно житиме людська душа або вічно мучитиметься.

Літературознавець. Жив у другій половині XVII ст. – першій чверті XVIII ст. Климентій Зіновійв. Змолоду одержав освіту і був писарем. Згодом був, як припускають, священиком. Овдовівши, пішов у монастир, але зазнав гонінь і до смерті вів мандрівне життя. Один із перших українських етнографів: уклав фольклорну збірку «Приповісті постолитих», в яку ввійшло 2000 народних приказок і прислів'їв.

Поставив собі шляхетну мету – словом служити людям, шукати сенсу у житті, повчати словом.

У його творчому доробку є чимало поезій-роздумів, про важливі речі у людському житті: дружбу, навчання дітей з батьками.

Виразне читання підготовленим учнем уривку з поезії «О друзіх зичливих».

Прото треба з усіма по-друзькій пробувати
І всіми силами їх ласки запобігати.
Бо хто не хочет людям людськості виявляти,
Того і в природі мало будуть рятувати.
Зачим, прошу вас з всіми приязливо живіте
І друг за друга єще і Богу ся моліте,
А вас Бог, як отець синов, буде любити
І од всяких напастей всегда станет хранити.

Запитання:

- Чому важливо людині мати друзів?
(Знайти друга в житті – це велике щастя. Людина повинна пам'ятати, що мусить жити з людьми у злагоді та любові, виявляти приязнь і шану до оточуючих, якщо хоче отримувати від інших те саме).
- Чому на думку поета, потрібно молитися за друзів?
(Молячись за інших (чи то друзів, чи ворогів) очищаємо свої душі, прагнемо вдосконалення, очищаємось од скверни. Бо

Отець Небесний нам залишив такі слова: «Хто каже, що любить Господа, а при цьому брата свого ненавидить, брехня це є»).

Висновки: Як бачимо, барокова поезія утверджувала християнські ідеали, гуртувала українську спільноту в націю, відзначалась гуманізмом, заглибленістю у внутрішній світ людини, нетерпимість до зла у всіх його проявах, а це вічні цінності, які ніколи не зникнуть, тим більше, що думки поетів цієї доби звучать надто актуально для сучасних українців.

Учитель. Неможливо уявити епоху Бароко без музики, без творів Антоніо Вівальді, без Георга Генделя, про якого Бах сказав: «Коли б я не був Бахом, я б хотів бути Генделем», без музичних творів Баха, про якого композитор Рубінштейн писав: «Це не одна людина створила, а багато людей».

...Вслухайтесь в музику Баха, музику, що найкраще передає дух XVII ст.

Звучить музика.

- Які почуття викликав у вас цей шедевр?
(*Величність духу, широту простору, разом з тим неспокій, напружений драматизм*).

III. Застосування знань, умінь, навичок.

- ~ Коли виник стиль бароко?
- ~ Як зображується світ у бароковому мистецтві?
- ~ Які загальнолюдські проблеми порушуються у поезії епохи Бароко?
- ~ Чи актуальні питання, підняті митцями епохи Бароко, в наш час?

IV. Домашнє завдання.

- ~ Прочитати драму П. Кальдерона „Життя – це сон”,
- ~ підготувати повідомлення про життя і творчість письменника (учні-„літературознавці”),
- ~ підготувати відомості про Ель Греко та його картини „Поховання графа Оргаса”, „Каяття Магдалини” (учні-„мистецтвознавці”).